До Научното жури

Р Е Ц Е Н З И Я
от проф. д-р Венцислав Стоянов
за дисертацията на тема
“Грешката като основание за унищожаемост на договорите”
с автор Ангел Шопов
за получаване но образователната и
научна степен “доктор”

I.Биографични бележки.

Ангел Йорданов Шопов е роден през 1976г. в Пловдив. Завършил е средно образование в СОУ “П.Евтимий” в паралелка с усилено изучаване на френски език. Висше образование завършва през 1999г. в Юридическия факултет на ПУ “П.Хилендарски”. След спечелване на конкурс за асистент през 2001г. работи в същия факултет, като последователно е бил старши асистент и главен асистент по гражданско право. Преподава “Гражданско право-обща част” и “Юридически лица с нестопанска цел”. Зачислен е като задочен докторант към ИДП – БАН по докторска програма “Гражданско и семейно право”. През 2006г., след успешно изпълнен индивидуален учебен план, е отчислен с право на защита. Докторантът има над 20 научни публикации, като по темата на дисертацията са седем, а останалите са в областта на гражданското и сравнителното и наследствено право.

А.Шопов владее френски и италиански, и е специализирал в Италия и Холандия. Участвал е в няколко международни и национални конференции и проекти, както и в студентски форуми. Секретар е на Катедрата по гражданскоправни науки на Юридическия факултет на ПУ “П.Хилендарски”.

II.Общ преглед на труда

Дисертацията е в размер на 236 страници и съдържа увод, четири глави и заключение, т. е. налице е една класическа структура на научен труд от този тип. Темата, избрана от дисертанта, е също класическа – грешката като морално-етическо понятие е известна още в Древна Гърция, а в римското право е считана за порок на съгласието, водещ до нищожност на договора (error in negotio) или (с известни условности) до неговата унищожаемост (error in substantia). Именно характерът на темата е дал възможност на автора да изследва задълбочено различните виждания по темата на правната доктрина от древността до наши дни. При това българското законодателство, като изключение, запазва добрата уредба на ЗЗД от 1950г. до наши дни. Докторантът е отделил значително внимание на разглеждането на института както в исторически, така и в сравнителноправен аспект. Прави впечатление доброто познаване на теорията, ползването на богат изворов материал, като на тази основа са направени задълбочени съждения относно различните концепции за «грешката» в гражданското право. Езикът е точен и ясен, използва се в характерната за правните изследвания латинска терминология, без обаче тя да се натрапва. Научният апарат е значителен, като цитатите под линия са около 800, цитираните източници на кирилица са 126, а на латиница 58. Авторът излага различните схващания за института като на места влиза в полемика с едно или друго разбиране – така на стр.114 и следв., относно "неустановимите обстоятелства". Стилът е на нивото на сериозно научно изследване, като се избягва "заиграванено" с лесно оборими тези и политически идеологеми. Впечатляващ е респектът, с който докторантът се отнася към един от най-сериозните паметници на българското гражданското законодателство – ЗЗД, оттъкдето следва и липсата на неуместни предложения de lege ferenda. Същевременно, макар и темата да е класическа, авторът държи сметка за съвременното приложение на нормите на чл.28 ЗЗД, като предлага и съответната съдебна практика. В рамките на сравнителния анализ докторантът разглежда унищожаването на договора поради грешка и сходни институти, като аргументирано предлага своето решение. Освен нашето и чуждестранното законодателство, в труда са използвани и Принципите на европейското договорно право и Принципите на международните търговски договори.

III.Анализ на отделните части.

Дисертацията, както бе отбелязано, се състои от увод, четири глави и заключение. В увода авторът поставя двете основни цели на изследването: 1.да се очертае понятието “грешка” и 2.да се определи правната значимост на грешката.

Глава първа е посветена на пороците на волята в българското гражданско право. Гл.асистент Шопов прави удачни терминологични уточнения на изразите “порок на волята” и “порок във волята”, като във втория случай се разбира, че става дума за недостатък “вътре” в самата воля. Дисертантът застъпва тезата, приета в нашата правна доктрина, че при грешката е налице несъответствие между волята и волеизявлението, като това съответствие не се желае и затова се нарича “порок на волята”- така Таджер В., Гражданско право, Обща част, дял.II, стр.271. Освен това се изследва още разминаването между воля и изявление, и порокът като последица от въздействието на определени фактори. Важно място се отделя на проблема за предявяване на пороците на волята, който се разглежда в контекста на съотношението между нищожност и унищожаемост. Авторът приема възгледа, че характерът на нарушението на правната норма е определящ за нищожността или унищожаемостта на сделката.

В глава втора се разглеждат грешките при сключване на съглашенията и грешката като основание за тяхната унищожаемост. В тази част авторът е отдал значимото на историческия преглед на възгледите за грешката при сключване на договорите. Анализът обхваща както древността, така и съвременното законодателство. Струва ми се, че материалът, посветен на римското право, би могъл да бъде съкратен поради значителния брой изследвания по темата, като под линия се посочи съответният изворов текст (Дигестите) или съчинението, третиращо въпроса. Особено внимание заслужава частта, посветена на сравнението грешка-вина в юридически план. Тук дисертантът прави сериозни обобщения за характера на грешката като основание за унищожаемост, което се прилага “спрямо определени частноправни юридически действия, които по принцип са правомерни”. Добър подход при изследването в тази полемична част е излагането не само на собственото, но и на противното становище. В същия тон продължава изследването и в другия важен раздел – сравнение между грешка и недобросъвестност. Авторът е изследвал различните теория за грешката: като психичен факт, като заблуждение, като съчетание между психичен факт и заблуждение, както и обективната теория. Прави впечатление, че докторантът не налага голословно изводите си, а отстоява своята позиция на базата на анализираните аргументи.

Глава трета разглежда различните подходи при очертаване на релевантната грешка като основание за унищожаемост на договорите. В тази част от дисертацията, по-значима като обем от предходните, авторът се спира на един от основните въпроси – фактическият състав на грешката. На база различните виждания в отделните правни системи и в българското законодателство дисертантът приема, че според нашето гражданско право ФС на грешката включва нейните компоненти (заблуждение и убеждение) като сключването на конкретното съглашение е предизвикано от самите тях. С това виждане гл.асистент Шопов всъщност приема идеята на Келзен, че договорът (сделката) създава индивидуалната правна норма, чрез която страните, които са го сключили, се задължават за взаимно правно поведение. Въпросът е, че тази задължителна норма за поведение е възникнала при грешка, която прави обществено неприемливо изпълнението на задължението. При това правната значимост на грешката не може да има чисто субективни измерения. Авторът излага различни становища относно правно-релевантната грешка на утвърдени автори, като не се колебае да полемизира с авторитети в цивилистиката, така стр.93. Мисля, че може да се подкрепи тезата на докторанта, че съществена е всяка грешка в съществените качества на предмета, както и тази в такива съществени качества, които имат решаващо значение за сключване на договора. Що се отнася до грешката в субстанцията, тук авторът като че ли не взима окончателно становище, но излага едно от приемливите, според което грешката в субстанцията е целият ФС на заблуждението, релевантно за унищожаемостта, с изключение на грешката в лицето. Приемлива е и тезата на дисертанта, че заблуждението трябва да бъде несъзнавано. В т.см. заблуждението при грешката само по себе си трябва да се разглежда като порок, независимо дали то засяга други факти на правото. Интерес представлява и разделът, посветен на грешката при застрахователните договори.

Глава четвърта разглежда по-важните видове грешка, както и сравнението между унищожаемостта на договорите поради грешка и отговорността за недостатъци. Това е една по-обемните части на дисертацията и това е разбираемо. Предмет на изследването са по-важните видове грешки. Основно място сред тях заема грешката в предмета на договора. Авторът пространно разглежда различни схващания за понятието “предмет на договора”. С особена практическа стойност е разделът относно изчерпателното законово изброяване на релевантните грешки в чл.28 ЗЗД. След аргументирана продължителна дискусия дисертантът застъпва становище, че чл.28 ЗЗД не може да бъде прилаган per argumentum a contrario, така, стр.165. Ако това се допусне може да се

направят неточни заключения относно приложното поле на различни видове грешки. Следва анализ на конкретни хипотези на продажба на чужда вещ, на грешка в лицето, като тук се разглежда и въпросът за обхвата на грешката в личността, въпросът за грешката в платежоспособността на съдоговорителя и др. На грешката в лицето (error in persona) са посветени разсъждения, отнасящи се както общо до договорите с оглед на личността, така и до конкретните проявления на тази грешка – напр. грешка в лицето при дарение.

В заключението на дисертацията се обобщават резултатите от изследването, като се приема, че пороците на волята са определени от законодателя фактори (numerus clausus), които са повлияли така, че волята не е адекватно отразена от изявлението. Именно тези пороци причиняват нежелано несъответствие между воля и изявление.

IV. По-важни приносни моменти.

Дисертационният труд е първото научно съчинение у нас, което цялостно изследва грешката като основание за унищожаемост на договорите. В него се очертават общите проблеми на пороците на волята по българското гражданско право. Въпросът е разгледан с оглед на съвременните теории за грешката като основание за унищожаемост. За пръв път у нас се анализират основни понятия от учението за грешката-порок, съществена грешка, фактически състав на релевантна грешка и грешка в субстанцията. При съпоставянето на отговорността за недостатъци и унищожаемостта на договорите поради грешка се систематизират различни тези за съотношението между институтите, осмислят се техните преимущества и недостатъци. Допуска се възможността за право на избор на оправомощеното лице. Един от основните приносни моменти е формулирането на фактическия състав на грешката –порок на волята, по нашето право. След обобщаване на различните мнения в теорията се приема, че грешката е релевантна тогава, когато нейните компоненти (заблуждение и убеждение) се отнасят до елементи от фактическия състав на договорите и именно тя е предизвикала сключването на конкретното съглашение. За първи път в нашата теория се разглеждат хипотезите на съзнателно поемане на риск от единия или двамата договарящи и значението им за грешката като основание за унищожаемост. Основните изводи в дисертацията относно разглежданата тема се извеждат след обстоен анализ на богат научен материал, в духа на сериозното академично изследване, без олекотяващия ефект на

ефимерните законови разрешения.

V. Някои критични бележки.

Дисертацията представлява едно завършено съчинения по важен въпрос от гражданското право, като към безспорно положителните й страни могат да се отправят и някои критични бележки. Преди всичко имам предвид недостатъчната категоричност на автора в неговите становища по дискутираните проблеми. Читателят на моменти остава с впечатление, че вместо да се даде окончателното становище, дискусията се разширява с още едно гледище. Това има своето оправдание, но в някои случаи по-добре е да се декларира ясна позиция. В никакъв случай не става дума за ultima verba, още повече, че в цивилистиката няма становище без поддръжници, но все пак смятам, че от една по-голяма конкретност на становището дисертацията само ще спечели. Втората бележка е по отношение на сравнително слабото представяне на съдебната практика. Макар темата да е от теоретичната част на гражданското право, тя има значителна практическа стойност, особено в раздела, в който се съпоставят отговорността за недостатъци и грешката. При това става дума не само за цитиране на решения, но и за техния анализ, което повече би подхождало на този действително много сполучлив научен труд.

VI. Заключение

Независимо от посочените незначителни слабости, смятам, че дисертационният труд “Грешката като основание за унищожаемост” напълно отговаря на изискванията на ЗРАСРБ за присъждане на образователната и научна степен “доктор”. Ето защо с пълна убеденост предлагам на почитаемото Научно жури да даде тази степен на гл.асистент Ангел Йорданов Шопов.

проф. В. Стоянов